גמ' מדקתני סיפא חייב ש"מ ר' יהודה היא רישא במאי עסיקנא אי בחולה שיש בו סכנה מותר מיבעי ליה ואי בחולה שאין בו סכנה חייב חטאת מיבעי ליה לעולם בחולה שיש בו סכנה [א]ובדין הוא דליתני מותר ואיידי [א]דבעי למתני סיפא חייב תנא נמי רישא פטור והדתני רבי אושעיא אם בשביל החולה שיישן לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור ההיא בחולה שאין בו סכנה ורבי שמעון היא: שאול [ב]בשאילה זו לעילא מר' תנחום דמן נוי מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא פתח ואמר אנת שלמה אן חכמתך אן [ג]סוכלתנותך לא דייך שדבריך סותרין דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרין זה את זה דוד אביך אמר [1]לא המתים יהללו יה ואת אמרת [2]ושבח אני את המתים שכבר מתו וחזרת ואמרת [3]כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת לא קשיא הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקב"ה שבח בו והיינו דאמר ר' יוחנן [ד]מאי דכתיב [4]במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ודקאמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו שכשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר [5]זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו דבר אחר מנהגו של עולם שר ב"ו גוזר גזרה ספק מקיימין אותה ספק אין מקיימין אותה ואם תמצי לומר מקיימין אותה בחייו מקיימין אותה במותו אין מקיימין אותה ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים וגו' ד"א ושבח אני וגו' כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב [6]עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו אמר דוד לפני הקב"ה [ה]רבונו של עולם מחול לי על אותו עון אמר לו מחול לך אמר לו עשה עמי אות בחיי אמר לו בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע [ו]כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה פתח ואמר [7]שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד רהטו בתריה למיבלעיה אמרו [8]מי הוא זה מלך הכבוד אמר להו ה' עזוז וגבור חזר ואמר [9]שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר [10]ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו [ז]והיינו דכתי' [11]ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו וילכו לאהליהם שמצאו נשותיהן בטהרה שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד וילדה זכר על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו (ולישראל עמו. לדוד עבדו) שמחל לו על אותו עון ולישראל עמו דאחיל להו עון דיום הכפורים ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב [12]הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הודיעני ה' קצי אמר לו גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם ומדת ימי מה היא גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם ואדעה מה חדל אני אמר לו [ט]בשבת תמות אמות באחד בשבת אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך [י]ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא אמות בערב שבת [כ]אמר לו [13]כי טוב יום בחצריך מאלף °טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח

כל

גמ' מדקתני סיפא. כבה את הנר כו' חייב חטאת אם שגג בשבת שסבר שאינו שבת או סבר שכיבוי מותר בשבת: ש"מ ר' יהודה היא. דאמר [ט]מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דכיבוי זה אין צריך לגופו אלא לצורך דבר אחר שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר ואין לך כיבוי הצריך לגופו אלא כיבוי של פחמין כשעושין אותו וכיבוי של הבהוב פתילה שהכיבוי נעשה להאחיז בו האור מהר כשידלקנה להדליקו. וכיון דרבי יהודה היא רישא דפטר משום חולה וה"ה לשאר פטורי דמתניתין: אי. דאית בהו סכנת נפשות ומשום פקוח נפש שרי להו ליתני מותר לכתחלה: חייב מיבעי ליה. הואיל ורבי יהודה היא דלא פטר ליה משום דאינה צריכה לגופה: והא דתני רבי אושעיא. בהדיא אבל אסור: ור' שמעון היא. [י]דפטר ליה משום אינה צריכה לגופה: שאול שאילתא. שאלו שאלה: לעילא מר' תנחום. לפניו. וכן לשון הש"ס והמקרא (א) שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו') ועל שם שיראים להתקרב לפניו עומדין מרחוק: דמן נוי. מקום: באישא. חולה. תרגום של רעה [בראשית לו] בישתא: פתח ואמר. כך היו רגילין לפתוח באגדה תחילה והוא דומה לשאלה ודרש: [כ]כי לכלב חי. כלומר גדולים החיים ופקוח נפש: אן היא. אנה הלכה: וחזרת ואמרת. לסתור דברי עצמך: לא קשיא. איהו גופיה הוה מפרש להו: דאמר ר' יוחנן. קרא קא דריש במתים חפשי: ושבח אני את המתים. שעסקו בחייהם בתורה ומצות ומתו ראויים לשבחם אפילו מצדיקים חיים שגדולים הן במיתתן מבחייהן: עמד משה. ואין לך צדיק ממנו ולא נענה בזכותו: ד"א ושבח אני את המתים. הראשונים מן החיים של עכשיו שהראשונים טובים מאלה תדע שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזירות שרים של עכשיו: ותקן כמה תקנות. כי ההיא דתני במגילה (דף ד'. ולב.) משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בעניינו של יום: על אותו עון. דבת שבע: דבקו שערים. של בית קדשי הקדשים: כ"ד רננות. רנה תפלה תחינה כתובים בתפלת שלמה עד כ"ד. ויש אומרים כ"ד ברכות דתענית ולא נהירא[ל]: רהטו שערים בתריה למבלעיה. סברי דעל עצמו אמר מלך הכבוד א"ל שערים מי הוא זה מלך הכבוד אמר איהו ה' עזוז וגבור (תהלים כד): שונאי דוד. משפחת שאול שמעי וכיוצא בו: דיום הכפורים. שאכלו ושתו בחנוכת הבית כדכתיב[מ] את החג [וגו'] שבעת ימים ושבעת ימים כדאמרינן במועד קטן (דף ט.): ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מאריה המת. לאו לענין חשיבותא אמרו אלא לענין הלכות שבת וי"ט: קיצי. העתידות לבא עלי[נ]: מדת ימי. כמה ימי חיי: מה חדל אני. באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם: אמות באחד בשבת. שיוכלו להתעסק בי ובהספדי: כי טוב יום בחצריך. כלומר כבר אמרת לפני טוב יום שאתה עומד בחצרי ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד בנך שלמה להעלות כדכתיב (מלכים א ג) אלף עולות יעלה שלמה וגו':

כל

מסורת הש"ס

א) [עירובין עה. פסחים ז: יבמות קה. קג. כתובות ז. נדרים כח: עב. נזיר כט: ב"ק טו. עב: ב"מ קט. סנהדרין מז: ומנחות לב. חולין פח. קט: בכורות מו:], ב) [תרגום אונקלוס של בהמתם וכתרגומו ובתוספתא כפ' תענית], ג) [לקמן קנא:], ד) מ"ק ט., ה) [עי' תוספות מנחות קי.], ו) [ברכות מח: מ"ק כח. יומא לג. תענית ה:], ז) [מכות י.], ח) [עי' תוספות לקמן נב.], ט) [לקמן לג.], י) [לקמן לג:], כ) מסים דכבריתות דכ"ט ע"א, ל) [ע"ל ד"ה ולא נהירא, וחורת], מ) מלכים א ח, נ) [עי' רש"י]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לעילא מר' תנחום וכו' הש"ס והמקרא. נ"ב ע"ל כפ' ר"ע דף פ"ח ע"א פר' כדרך אחר:

גליון הש"ס

גמ' טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה. וכידך פ"ק דברכות לאיתא חכמי עלי משפט ולדקה שהיה עושה יותר מקרבנות.

רבינו חננאל

אוקימנא למתני' כרבי יהודה ובחולה שיש בו סכנה שאם יראה אור הנר ימות. והוא הדין לכל הזכורין במשנתנו, ובדין הוא דליתני מותר ואיידי דתני סיפא בכבה חייב, תני רישא פטור דמשמע פטור אבל אסור, ואינו אלא פטור ומותר. והא דתני רבי אושעיא אם בשביל שיישן חולה לא יכבה ואם כבה פטור אבל אסור, ההוא בחולה שאין בו סכנה, ואליבא דרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין פטור[א]. נשאלה שאלה זו לפני ר' תנחום דמן נוי שם מקום מן העיירות, מהו לכבות בוצינא דנהורא מקמי באישא שבשבתא, פי' באישא שכיב מרע: פתח ואמר אנת שלמה אן הוא חוכמתנותך וסוכלתנותך לא דייך שדבריך סותרין דברי אביך כו'.

[א] עי' בכריתות כ' ב' ובתוספות שם.

רב נסים גאון

[ש"מ ר' יהודה היא]. כלומר הדבר שנאמר לדעת ר' יהודה שהיה סובר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, וכבר הקדמנו פירושו בפרק הראשון.

[רישא] במאי עסקינן אי בחולה שיש בו סכנה מותר מיבעי ליה. והעיקר דיליה הוא דאמר הכתוב (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וכפרק יום הכפורים (יומא דף פה) אמרו וכבר היה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך. ולוי הסדר וישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהם, ונשאלה שאילה זו לפניהם מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי ישמעאל ואמר (שמות כב) אם במחתרת ימצא הגנב. ולאחר דבריו אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מילתא דעדיפא מכולהו וחי בהם ולא שימות בהם. אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פירכא וכו'. וכבר אמרו קודם (שם דף פב) שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. וכפרק מפנין (דף קכח) אמרו מר זוטרא מתני לקולא, טעמא דאמרה אין צריכה הא סתמא מחללין עליה את השבת. אמר ליה רבינא למר[ימר] הלכתא כמאן, אמר ליה כמר זוטרא שספק נפשות להקל. ואמרו (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת, סבור מינה לחיה אין לחולה לא כימות הגשמים אין כימות החמה לא. איתמר אמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. ושנו במשנה (פרק ר"א דמילה דף קלד:) רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. ואמרו בתלמוד כי אתא

עין משפט נר מצוה

קי א ב מיי' פ"ב מהל' שבת הלכה כ טוש"ע א"ח סימן רעח:

תורה אור השלם

1 לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה: תהלים קטו יז

2 ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה: קהלת ד ב

3 כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת: קהלת ט ד

4 במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מידך נגזרו: תהלים פח ו

5 זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם: שמות לב יג

6 עשה עמי אות לטובה ויראו שנאי ויבשו כי אתה יי עזרתני ונחמתני: תהלים פו יז

7 שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: תהלים כד ז

8 מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: תהלים כד ח

9 שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה: תהלים כד ט-י

10 יי אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך: דברי הימים ב ו מב

11 ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה יי לדוד עבדו ולישראל עמו: מלכים א ח סו

12 הודיעני יי קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני: תהלים לט ה

13 כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע: תהלים פד יא

רב נסים גאון (המשך)

רב דימי אמר רבי אלעזר הלכה כרבי אלעזר בן עזריה. הוו בה במערבא הרחצת כל גופו או הרחצת מילה עצמה. אמר להו ההוא מרבנן ורבי (עקיבא) [יעקב] שמיה מסתברא דהרחצת כל גופו, דאי סלקא דעתך הרחצת מילה עצמה, מי גרע מחמין שעל גבי מכה בשבת דאמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. מתקיף לה רב יוסף ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מערב שבת. מתקיף לה רב דימי וממאי דהכא בחמין שהוחמו בשבת פליגי, דילמא בחמין שהוחמו מערב שבת פליגי. אמר אביי אנא בעאי דאישני ליה וקדים ושני ליה רב יוסף מפני שסכנה היא לו. כי אתא רבין אמר ר' אבא אמר רבי אלעזר ואמרי לה אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, בין בחמין שהוחמו בשבת ובין בחמין שהוחמו מערב שבת, בין בהרחצת כל גופו ובין בהרחצת מילה, מפני שסכנה היא לו. ואלו העיקרים אמרו [והקשן] ובחולה שיש בו סכנה מותר מיבעיא ליה. ובמסכת ע"ז תמצא כמו אלו העיקרים רבים. **ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות ותיקן כמה תקנות** מעצמו לישראל. והרי אנו מזכירין מהן מה שיזדמן לנו, במסכת דיבמות אמרינן בפרק הערל (דף עט.) אמרו ונתינים דוד גזר עליהן, משה גזר עליהם מחוטב עציך עד שואב מימיך. ובמסכת ברכות בפרק שלשה שאכלו כאחת אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להן המן. ובמסכת מגילה בפרק בני העיר (דף לב.) תנו רבנן משה תיקן להן לישראל שיהו קורין ודורשין בעניינו של יום. ובפרק יוה"כ (יומא דף עה) משה תיקן להם זמן סעודה. (ובפרק) [ובמסכת] תעניות (דף כז) [בפרק] בג' פרקים בשנה משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבע מאלעזר וארבעה מאיתמר. **בשלמא לדוד עבדו שמחל לו הקב"ה על אותו עון, אלא לישראל עמו מאי היא שמחל להם,** עון יום הכפורים. תמצא פירושו בפרק משקין בית השלחין (מו"ק דף ט) אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל צום הכפורים.